

ЗНАЧАЈ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ У ПРОЦЕСУ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОГ ДИЗАЈНА ЈАВНОГ ГРАДСКОГ ПРОСТОРА БЕОГРАДА

Апстракт: Рад се бави значајем савремене уметности у јавном политичком простору Београда, како на нивоу интердисциплинарности приступа различитих струка: од планера, архитеката, уметника, потом значаја повезивања простора различитих размера : града, трга, улица, блокова, до нивоа конкретног примера, досадашње делатности „Комисије за постављање скулптура у слободном простору Скупштине града Београда“, пројекта који је започет 2008. године, са задатком да се изабере 10 уметничких дела и определи за локације у граду, које би одговарале за њихово постављање, уз проверу свих урбанистичких и других техничких могућности. Процес интердисциплинарног дизајна јавног градског простора Београда, осим што рачуна на унапређење урбаног дизајна града, улази у још једну сферу и не мање важну димензију за настанак овога рада, а то је политички домен јавног простора, те сходно томе све интервенције у њему захтевају, прецизно планиране и осмишљене корака - од идеје, преко одлучивања, до реализације у простору.

У оквиру рада се разматрају и различити критички ставови и тумачења вредности и симболике, како одабира уметничких радова, тако и одабира простора предвиђених за ту намену, са посебним освртом на њихову интеракцију и компатабилност у формирању нових амбијената Београда. Рад има за циљ да предложи конкретне смернице у формирању „Систематског регистра реализоване савремене уметности у јавном градском простору Београда“ и то у најширем смислу почев од савремене скулптуре, рељефа, мурала, мозаика, фонтана, урбаног мобилијара посебног дизајна, па све до савремено дизајнираних станица јавног градског превоза или дизајниране расвете итд. Такви регистри, по алфавитном реду, по датуму постављања итд., обухватили би и планове, фотографије, све валидне податке о делу, техници, материјалима итд.

Кључне речи: Београд, уметност, интеграција, јавни политички простор, урбани дизајн, грађани, регистар, едукација, евалуација

Култура и уметност као важни део градске понуде

Култура у јавним просторима има вишеслојну улогу: она даје економски основ развоја, подиже ниво функционалног и естетског квалитета простора, оплемењује и помирује. После скоро три деценије од формирања специјалистичке праксе која се бави јавном уметношћу у урбаним срединама, може се отворено говорити о међусобним везама, дубљим ефектима естетизације и утицајима на социјалну и економску сферу града, доприноси урбаној регенерацији и о потребном менаџменту и медијацији (Miles, 1997).

Разматрајући феномен урбане културе, Шерон Зукин (S. Zukin) види јавне градске просторе као примарно место за исказивање и дешавање јавне културе и назива их "прозором у душу града" (Zukin, 2004). Она сматра да су јавни простори важни за стварање оквира визије друштвеног живота у граду, утицаја о људима који живе на том простору и њиховој интеракцији.

Узајамна повезаност простора, физичког окружења и активности на отвореним јавним просторима, чини друштвену активност неизоставним делом ове интеракције. Данас се дизајну градских простора (нарочито јавних) приступа с аспекта интердисциплинарности, како у тежњи ка повезивању различитих размера (град, блок, улица, објекат), тако и дисциплина (урбанисти, архитекте, пејзажне архитекте, уметници, дизајнери), а све у циљу унапређења живота у граду (Драгићевић Шешић, 2000). Дизајн јавног простора значајно утиче на људско понашање, свакодневне активности и социјалне односе, може да их подстиче или спутава и уједно да пропагира културне вредности, уверења или модне трендове, што је показало и више

*Марта Вукотић Лазар, историчар уметности, Урбанистички завод, Београд
**Наташа Даниловић Христић, дипл. инж. арх., Урбанистички завод, Београд

VIENNA WALKS
TO WORKS OF ART IN PUBLIC PLACES

1. BACHL WINTERGARTEN MAHNNUNG FÜR DIE ÖSTERREICHISCHEN...
2. TONY CRAIG FÖRTERLAGE...
3. ELIASSON...
4. KUNSTPLATZ GRABEN...
5. PHILIP JOHNSON MAINTAIN TIME...
6. HENRO COBERG...
7. PHILIP JOHNSON...
8. LUIS OCHO FRANCESCA WENDELBERGER...
9. PRITZ WETTERDA...
10. KUNSTPLATZ GRABEN...
11. PHILIP JOHNSON...
12. DONALD JUDIS...
13. MICHAEL KENZER...
14. JAMES TURRELL...
15. FRANK WELT...
16. MICHAEL KENZER...
17. DONALD JUDIS...
18. MICHAEL KENZER...
19. JAMES TURRELL...
20. FRANK WELT...
21. MICHAEL KENZER...
22. DONALD JUDIS...
23. MICHAEL KENZER...
24. JAMES TURRELL...
25. FRANK WELT...
26. MICHAEL KENZER...
27. DONALD JUDIS...
28. MICHAEL KENZER...
29. JAMES TURRELL...
30. FRANK WELT...
31. MICHAEL KENZER...
32. DONALD JUDIS...
33. MICHAEL KENZER...
34. JAMES TURRELL...
35. FRANK WELT...
36. MICHAEL KENZER...
37. DONALD JUDIS...
38. MICHAEL KENZER...
39. JAMES TURRELL...
40. FRANK WELT...
41. MICHAEL KENZER...
42. DONALD JUDIS...
43. MICHAEL KENZER...
44. JAMES TURRELL...
45. FRANK WELT...
46. MICHAEL KENZER...
47. DONALD JUDIS...
48. MICHAEL KENZER...
49. JAMES TURRELL...
50. FRANK WELT...

1. Беч, виртуелна уметничка тура, предложене градске шетње за билдазак уметничких дела у јавним просторима, са мапама и информацијама (KÖR, 2012)
1. Wien, virtual art tour, suggested city walks to works of art in public places, with maps and information (KÖR, 2012)

студија и истраживања (Gehl, 2006, Carmona, Tiesdell, 2007). Једни без других не би ни могли, јер онда нема хијерархије, разлике, избора, смисла, атрактивности, правца кретања и репера. Посебно се издвајају два основна просторна елемента, трг и улица, који се разликују по "димензијама својих развијених зидова и карактеру њихових функција и кретања" (Криер 1991), а затим као специфичан природан елемент у урбаном окружењу – парк. Покушај да се ови феномени дефинишу, води ка истраживању њихових просторних одлика и функционалних аспеката, али неизбежно и ка разматрању њихових социјалних и културолошких утицаја. Осим транзитног, јавни градски простор има и изражен ритуални аспект, јер генерише догађаје који се организовано или спонтано дешавају у њему и чији смо вољни или невољни сведоци и учесници, а понашање корисника у јавном простору је другачије од понашања у приватним просторима.

Културна индустрија и културни квартави, постали су крајем 20. века популаран концепт урбанистичке обнове градских средина. Неки од градова

суочили су се са рецесијом и неприлагођеношћу брзим променама у сфери економије и привреде, те је требало пронаћи нови покретач и оријентисати се ка другим потенцијалима. Користећи постојеће капацитете, попут музеја, галерија, културних и образовних институција, туристичких атракција, сетова коришћених у филмској индустрији, формалних и неформалних скупова и окупљања у јавним просторима (карневала, уличних пијаца, популарних места за "ноћни живот"), поједини градови су успели да оживе своје централне зоне и занемарене квартаве.

Осим што је место стварања културе, град је и кључни простор политичког и економског живота, те сходно томе као целина изражава идеологију и идентитет културне и делатне праксе његовог становништва (Драгићевић Шеших, 2000). Култура, забава и спектакл, заједно са туризмом, постају важни генератори капитала у градском буџету - стварају нова радна места, покрећу процес обнове и очувања, привлаче посетиоце итд. Све ово представља робу и бренд нове урбане економије, која се нуди у једном креативном миљеу (Даниловић Христић 2011).

Имплементација уметничких пројеката у „слику града“ (Линч, 1974) представља важан фактор, не само као анимација посетилаца урбаних простора, већ јавни простори града, као места сусрета или комуникације, постају и места обликовања новог имиџа града и облика његове репрезентативности. „Public art“ тако није сама себи циљ, већ добија улогу да дефинише конкретни простор ефектима урбаног дизајна, где се за последицу добија догађај у простору и потпуно нов начин сагледавања тога места у граду, а све у циљу унапређења урбаног пејзажа (Драгићевић Шешић, 2000).

Осим класичних и савремених скулптуралних дела у јавним просторима се сусрећемо са различитим врстама уметничких интервенција, трајног или привременог карактера. и пост-графита.

Посебну важност у граду имају архитектонско-уметничка меморијална обележја (Бенџамин, 2011), која имају улогу величања неке личности или догађаја, или су чин искупљења и помирења, а везују се за одређене историјске личности, догађаје или места. Савремена уметност у граду није само инсценирани догађај на одређеном месту (улично позориште, герилски или *in situ* перформанси итд.), већ је она и сама „корисник јавних простора“ и то на начин, да се њеним присуством бришу све граница између разнородних концепата културних припадности, са крајњим циљем релативизовања „власништва“ над јавним градским просторима (Irvin, 2000).

Историјски гледано, може се рећи да је интезивније занимање за оплемењивање јавних простора уметничким делима у савременом граду настало у послератним годинама, након сугестије британског ликовног критичара Ричарда Корка (Richard Cork) да грубе и естетски сиромашне градске зоне, типичне за послератну обнову, треба оплеменили делима савремене скулптуре. Први радови, постављени неспретно и без много промишљања, нису наишли на одушевљење грађана. Међутим младе генерације уметника, који су себе почели да доживљавају као номаде, светске путнике, а све градове света као подједнако важно место рада, одмах су схватили значај сарадње са урбаним планерима и архитектама (Roberts, 1998). С једне стране то је био њихов опортунистички став према систему галеријског излагања и промоције, али са друге стране и јасно дефинисана потреба, а да се њихова дела, инкорпорирају у урбане просторе уз стручну помоћ планера и пројектаната и тиме са много више стила и симболике, и тако постану не само њихов саставни део, већ непоновљиви „landmark“ или репер одређеног градског простора. Велике коорпорације су убрзо прихватиле овај концепт, свесне значаја његовог дејства у простору и колико је он у стању да допринесе општој вредности средине. Широко света уметничка дела су почела да „ничу“ испред значај-

2. Беч, скулптура *Ferryman* аутора Тонија Крега, испред зграде Поштанске штедионице (арх. Ота Вагнера, 1904-1912)
2. Wien, the sculpture *Ferryman*, author Tony Cragg, in front of the Post Bank

них пословних и трговачких зграда, у оквиру нових стамбених комплекса, дакле у јавном и полујавном простору, чиме уметност осим традиционалне улоге добија и значајну улогу економске регенерације. Овде је реч донекле и у потреби да се производња споји са масовном потрошњом, о некој врсти универзализације где „све постаје архитектура“ како је говрио Ле Корбизје и са дизајном „добијају неку врсту терапевтско – друштвене мисије“ (Boudrillard, 1985).

Јавни и политички урбани простор као уметничка позорница

Према опште прихваћеној дефиницији, јавни градски простор представља јавно добро, које служећи постаје отелотворење демократије, места окупљања и исказивања воље и става, простор важан за формирање животног стила и визуелног идентитета једног града итд. (Macrhee, 2002). Јавне просторе треба посматрати и као политичке просторе (Duque, 2001), јер они настају и опстају захваљујући политичким процесима доношења одлука, а служе за размену и преношење мисли, демонстрацију моћи, пропагирање различитих концепата друштвеног система и развоја. Слободне, отворене јавне градске просторе, можемо поделити у категорије *генералних*, у које спадају главни градски тргови, паркови, променаде и булевари и *секторијалних*, којима припадају мањи градски простори, скверови, пјачете, простори унутар блокова, игралишта и сл., као и *мреже*, којима се простори везују у јединствену форму и чине град, а то су улице и пролази (Martínez Sarandeses et al, 2003).

Пролазне и спонтане „уметности улица“ (улични театар или неке сличне манифестације) су везане само за

3. Беч, привремена инсталација у јавном простору (група аутора: уметник Метју Ричи, архитектонски бирои Aranda/Lasch, Arup AGU)
3. Wien, temporary installation in public space (group of authors: artist Matthew Ritchie, architects Aranda/Lasch, Arup AGU)

време приказивања, док је урбани простор материјалан, трајан, али потреба да се и он трајно трансформише потсредством уметничких предмета у простору, осећа се све више и то не само међу савременим уметницима, већ та идеја наилази на разумевање код инвеститора, али и политичара. Дакле, урбани јавни простори, својом наменом и физичким карактеристикама представљају погодну и пожељну подлогу за излагање уметничких дела, док уметност, у свим својим појавним облицима, доприноси већој атрактивности, оригиналности и памтљивости места и постаје важан део процеса урбане регенерације.

Начин на који се врши одабир уметничких дела или им се додељују локације, осим стручне критичности подразумева и институционализовану процедуру, као и увид и суд јавности.

Свесни чињенице да је реч о глобалним трендовима, који умногоме садржински обликују савремене токове уметности у јавном простору, оно на шта свака средина, приликом оваквих селекција рачуна је да се, кроз избор уметничких радова постигне и оригинална интерпретација токова светске уметности у локалном окружењу. Умешност је одабрати одговарајуће уметничко дело за одређени градски простор, или пронаћи прави простор за већ створено дело и то тако да се уклопе сви елементи: морфолошки, архитектонски, визуелни и естетски у једну новостворену целину.

Критеријумска евалуација уметничких дела и јавних простора

Симболичну борбу за право на свој град, на његове јавне просторе, тргове, улице итд. савремени Београд је као велеград, као социјални простор исказао, по речима проф. Вујовића, у недавној историји неколико пута (Вујовић, 2000).¹ То је било време грађанских протеста и тзв. «карневализације града» (Драгићевић-Шешић, 1992) уз оживљавање различитих урбаних простора, уз цео спектар разноврсних симболичких сценографских решења.² Демократизација политичког и опште друштвеног живота, симболично „борба за свој град“, није проблем са којим се сусреће само Србије, већ је то заједнички именоватељ свих земаља у транзицији. Зато је важно за све земље у окружењу и шире, да отворени дијалог, базиран на подсећању да је „култура универзално људско право“, прерасте у активну, јасну и делотворну комуникацију.

То је уједно и један од разлога за настанак овога рада, чија је намера да предложи израду "Систематског регистра реализоване савремене уметности у јавном

¹ Ту се преваходно мисли на историјске иницијативе у смислу масовних протеста и грађанских, друштвених акција : 27. марта 1941. године, јуна 1968 године., марта 1991. године, током «плишане револуције» 1992. године, у другој половини новембра и децембра 1996. године, као и почетком 1997. године

² Општи циљ грађанског покрета је била демократизација политичког и опште друштвеног живота, али и симболична борба за право на свој град.

градском простору" која би дала подстрек горе наведеном Регистру и објединио би како списак већ реализованих, тако и будућа дела која тек треба да буду постављена. Аутори овога рада су сматрали да би предлог овакве листе, која се наравно може допунити и мењати, била од вишеструког значаја (Даниловић Христић, Вукотић Лазар, 2012) јер ће се указати на важност свих корака у постизању укупних резултата истраживања јавног простора и његових културних ресурса.

Предлог основних критеријума за процену дела:

- да су оригинални ауторски радови реномираних и признатих уметника,
- да имају изузетне и препознатљиве уметничке и естетске вредности,
- да на одговарајући и афирмативан начин симболишу друштвено прихваћене идеје (нпр. хуманизам, слободу, право на живот и различитост, вредност породице, љубав према природи, одрживи развој и сл.),
- да имају неку особеност и посебност (нпр. ванвременски карактер, посебну симболику и асоцијативност, духовитост и забавност, интерактивност – покрете, светлосне или звучне ефекте, ефекат воде, пратећи урбани дизајн и сл.),
- да немају провокативне и увредљиве контексте по било коју друштвену, социјалну или религијску групу,
- да су погодни за излагање у јавним просторима (нпр. да одговарају карактеру простора, да су одговарајућих димензија које ће бити визуелно сагледиве и лако перцептивне, од материјала који трпе атмосферске утицаје, отпорни на вандалске нападе, технички изводљиви и сл.).

Предлог основних критеријума за избор одговарајућег простора:

- погодности положаја (одговарајућа величина и облик, тј. довољно простора за смештај уметничког дела и његову сагледљивост),
- карактер локације и околне намене (градски трг или сквер, близина објеката јавних намена, зелена површина у стамбеној зони, комерцијални центар),
- број корисника и њихов начин коришћења простора – транзитна кретања, дужа задржавања и сл.,
- посебне карактеристике локације (градски репери, визуре и панораме, историјска језгра, зоне урбане реконструкције и обнове, нова насеља),

- посебни захтеви локације (меморијална места, историјски и друштвени значај).

Предложена уметничка дела и предложени простори морају да прођу још један корак процене, у смислу међусобне компатабилности:

- микролоцирања, нивелације и оријентације,
- посебних техничких захтева (осветљење, вода, подлога, зеленило и сл.),
- функционалних захтева, тј. да положај скулптуре не ремети кретања у простору, не заклања погледе и сл.
- да ли у простору већ постоје уметничка дела и какав је однос према њима.

Први кораци су сагледавање мерљивих културних ресурса, почев од локације, пејзажа, реализованих објеката. Преко културног ресурса исте врсте, али скривених од очију шире јавности, специјализоване грађе похрањене по библиотекама и архивима, стиже се до такозваних немерљивих, али подједнако важних ресурса културе једнога народа, као што су: естетски, емотивни, духовни доживљаји, колективна меморија итд. Промовисањем, у овом случају значаја постављања примера савремене уметности у јавном градском простору, рад жели да промовише боље разумевање идеје модерног покрета, али и да укаже на упозоравајући вапај, мерљивих и немерљивих културних ресурса тога покрета, за стварањем систематског, отвореног, а не селективног регистра.

Потреба за формирањем базе података

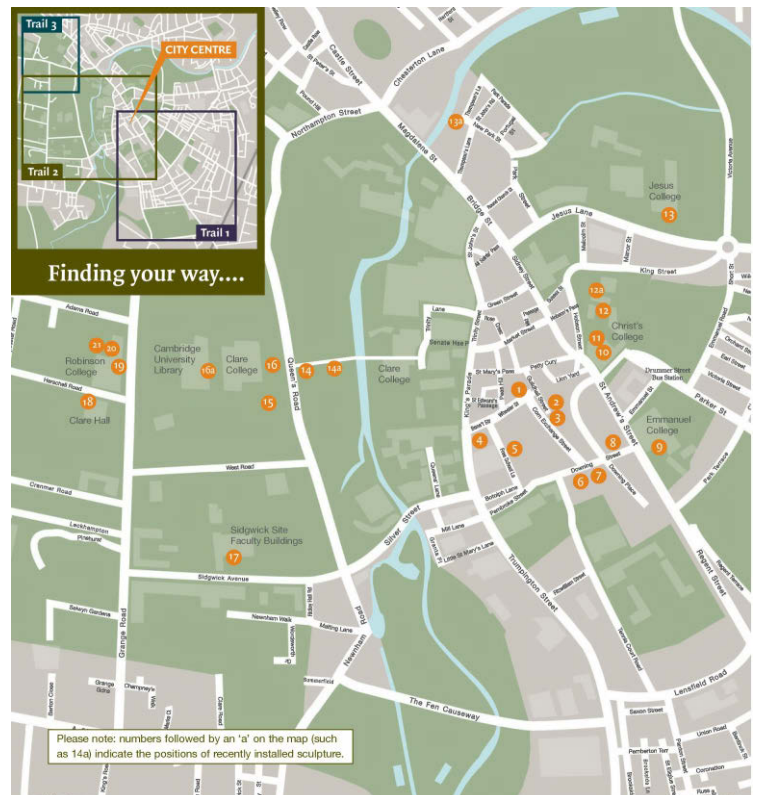
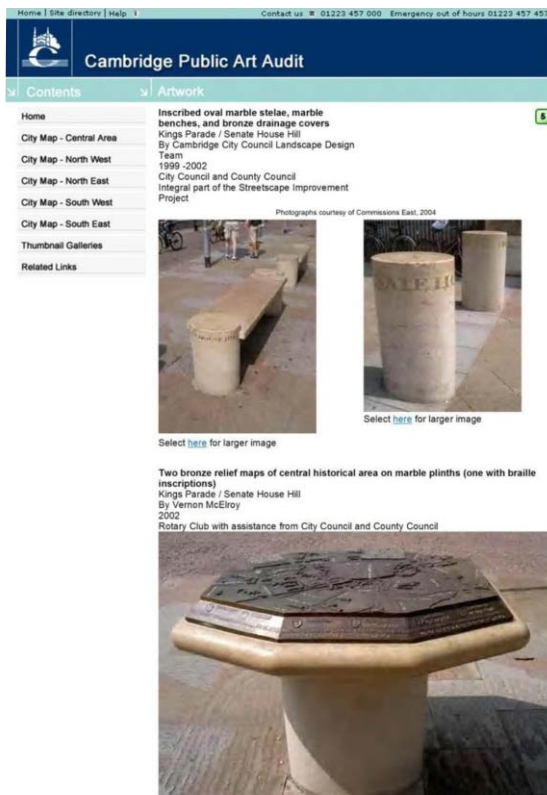
Поједини градови уложили су напор да оформе јавну дигиталну базу података везаних за уметничка дела у јавним урбаним просторима. Овај, како га аутори текста називају "Систематски регистар реализоване савремене уметности у јавном градском простору" могао би да буде израђен и за град Београд, као наредни корак у пројектима за афирмацију савремене уметности на улицама града. Потенцијални корисници били би грађани и посетиоци Београда, надлежни градски секретаријати (за културу, урбанизам), Министарство културе Републике Србије, јавна предузећа задужена за одржавање градских простора (Зеленило Београд, Градска чистоћа итд.), Завод за заштиту споменика културе града Београда, Урбанистички завод Београда, Туристичка организација Београда, општинске службе, "академска мрежа" (професори и студенти, нпр. Факултета ликовних уметности, Катедре за историју

уметности, Архитектонског факултета итд.), уметници, галерије, музеји, дародавци и спонзори, дакле сви заинтересовани. Могући бенефити ове прегледне базе података, која на једном месту пружа информације о свим постављеним уметничким делима у јавним градским просторима, пре свега су сагледавање потреба и могућности за постављање нових дела, контрола стања постојећих дела, спречавање или минимализација вандалских напада, стална промоција града, уметности и културе, унапређење туристичке понуде, организовање виртуелних и реалних уметничких тура, поуздана база за даља истраживања и научни рад.

Да би регистар могао лако да се користи потребно је софтверски омогућити разнолике начине претраживања и сортирања, нпр. по имену дела, аутора, стилу, времену настанка, локацији и адреси. Помоћу географског информационог система (ГИС) могуће је различите нивое података везати за графички приказ територије тј. интерактивну мапу града, те по потреби ажурирати и допуњавати податке и уносити нове

локације и уметничка дела. На тај начин могуће је обавештавати о актуелностима на терену, као што су радови на одржавању (реконструкцији простора, реставрацији и чишћењу дела и сл.), тј. тренутна спреченост да се дело види "уживо", одржавање поједних манифестација и свечаности везаних за карактер споменика (нпр. одавање почести и полагање венаца поводом значајних догађаја и сл.).

Регистар може имати и забавано-едукативни карактер, посебан одељак посвећен деци или туристима, такође, са крајњим циљем популаризације, едукације и промоције уметности и града Београда. Уз помоћ компјутерске графике и анимације, на овом месту може бити омогућено слање електронских разгледница из Београда, са призорима јавних урбаних простора, "уметање свог лика" поред значајних уметничких дела, тако да се створи илузија да је неко боравио у Београду и посетио одређени простор, те забележио тај тренутак фотоапаратом и сл.

4. Кембриџ, Велика Британија, пример дигиталног регистра уметничких дела у јавном урбаном простору и предложене туре за обилазак (Cambridge City Council, Cambridge Open-air Art, Cambridge Sculpture Trails, 2012)
4. Cambridge, UK, the example of digital register of public art and suggested tour for visit (Cambridge City Council, Cambridge Open-air Art, Cambridge Sculpture Trails, 2012)

ПОДАЦИ О УМЕТНИЧКОМ ДЕЛУ	ОДГОВАРАЈУЧА ГРАФИЧКА ПРЕЗЕНТАЦИЈА
<p>назив уметничког дела</p> <p>основни подаци о локацији:</p> <ul style="list-style-type: none"> • део града, општине, тачна адреса • кратко упутство како стићи до локације <p>основни подаци о уметничком делу:</p> <ul style="list-style-type: none"> • врста (нпр.скулптура, биста, мурал, мозаик, спомен плоча, меморијални и надгробни споменици...) • име уметника/аутора (линк на детаљније интернет податке ако постоје...) • димензије и материјал • стилска припадност (линк на интернет податке ако постоје...) • опис дела и објашњења (симболика, инспирација...) • степен заштите • оригинал или репродукција • време настанка <p>подаци о постављању:</p> <ul style="list-style-type: none"> • датум/година постављања • повод • иницијатори, реализатори, дародавци • институција одговорна за одржавање <p>специфичности и занимљивости:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историјски подаци, географске карактеристике локације (старе фотографије, историјски услови, друштвено-политички амбијент...) • уколико скулптура представља неку значајну личност или догађај, кратак опис живота и дела или историјских чињеница (линк на интернет податке, ако постоје) • одустајање/мењање локације, привремена уклањања/поновна враћања • дела која више не постоје, разлог • реакције стручне критике и јавности 	<p>локација:</p> <ul style="list-style-type: none"> • приказ локације на ортофото снимку • линк на интерактивну мапу (комбинација сателитског снимка и карте са називима улица, <p>визуелизација дела:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1-2, макс.3 фотографије скулптуре, пре свега фронтално и из различитих углова • могућност увећања фотографије (до одређеног броја пиксела) • могућност линка на web камеру, уколико постоји нека у близини која сагледава локацију

Табела 1. Пример могућег "обрасца" за предложени "Систематски регистар реализоване савремене уметности у јавном градском простору Београда"

Table I: An example of possible „pattern“ for the proposed „A Systematic Registar of realized Contemporary Public Art in Public Spaces of Belgrade“

5. Кембриџ, Велика Британија, бронзани рељеф – мапа историјског градског језгра, на мермерном постољу, са знацима Брајеве азбуке, постављено 2002.
5. Cambridge, UK, bronze relief map of central historical area on marble plinths with Braille inscriptions, displayed in 2002

Пројекат афирмације савремене уметности у Београду

Једна од проверено најбољих метода избора уметничких дела је путем јавног конкурса, који расписује градска управа, а жирирање спроводи група експерата различитих профила (нпр. професори и критичари ликовне уметности, архитекте и урбанисти). Ово је посебно квалитетан начин за избор дела за већ унапред изабране локације или теме, а има демократски карактер. Наравно, то подразумева и ангажовање одређених буџетских средстава за откуп дела или доделу награда, припрему локације и касније редовно одржавање. Уколико су уметничка дела предмет поклона (уметника лично, мецене – неке корпорације или појединца, другог града/државе и сл.), такође би тим експерата, кроз вишекритеријумско вредновање требало да процени иницијативу и вредност дела, његов карактер и поруку, а затим да предложи одговарајућу локацију за његово излагање или уколико је и она предложена у оквиру иницијативе, исказе своје стручно мишљење о погодности.

На примеру града Београда, може се сагледати колико је ово комплексан процес. Године 2000. донета је Одлука о подизању и одржавању споменика и скулптуралних дела на територији града Београда (објављена у "Сл. листу града Београда", бр. 3 од 17. марта 2000), која дефинише на првом месту шта су то споменичка дела и јавни простори, затим које се процедуре спроводе при избору и постављању, потребне сагласности и дозволе, начине финансирања, обавезе одржавања и надзора, као и одговарајуће казнене одредбе.

Такође, Секретаријат за културу је покренуо пројекат чији је циљ био да се подстакне стваралаштво у овој области и истовремено допринесе улепшавању и хуманизовању одређених градских простора. У те сврхе 2008. године је формирана Комисија за постављање скулптура у слободном простору, за процену уметничке вредности предложених идејних решења за споменике, као и за поклоњена скулптурална дела, чији задатак је био да на бази спроведене анкете и сопствених предлога одабере укупно 10 радова савремених српских уметника, те се определи за одговарајуће градске просторе у којима ће скулптуре бити трајно постављене. Позив на учествовање у анкети достављен је на 107 адреса уметника, историчара уметности и новинара. На позив је одговорило 48 анкетираних, који су предложили до 10 уметника за чија дела су сматрали да заслужују да се нађу у јавним градским просторима. Пет највише рангираних уметника се директно "кандидовало" за постављање њихових скулптура у јавним просторима, а наведена комисија, састављена од девет уметника, историчара уметности, урбаниста и архитеката, изабрала је још пет уметника чији радови би били постављени у простору³. Планирано је и да још пет уметника добије шансу, кроз расписивање јавног конкурса. Идеја је била да се уметничка дела, уколико је могуће равномерно распореде, како у централној градској зони, тако и у новим насељима на ободу града. Сви предлози су предочени уметницима, тако да су и они на неки начин имали могућност да сугеришу најидеалнију локацију за своје дело⁴. Нажалост, резултат свих наведених напора до данас је сазнање да није спроведена ниједна реализација. Проблеми су углавном

³ Мрђан Бајић, Олга Јеврић, Здравко Јоксимовић, Коста Богдановић и Олга Јанчић изабрани су анкетом, док је комисија предложила Владимира Перића, Драгољуба Рашу Тодосијевића, Зорана Тодоровића, Милију Нешића и Добривоја Бату Крговића.

⁴ Изабране локације: Кнез Михаилова улица између палате „Албанија“ и Сремске улице (изнад подземног пролаза) и поред Библиотеке града Београда, сквер на углу Душанове и Француске улице, зелена површина испред улаза у „Мадленијанум“ у Земуну, плато испред Битеф театра, код улаза у подземну железницу преко пута Вуковог споменика, зелена површина у насељу Камендин, Плато испред Правног факултета, плато испред Главне поште, простор око фонтане код главног улаза и зелена површина испред задњег улаза „Сава центра“, зелена површина испред Југословенског драмског позоришта, зелена рондела испред амфитеатра на шеталишту поред Дунава на Дорћолу (код куле Небојша) и сквер у Палмотићевој улици.

финансијске природе тј. у недостатку буџетских средстава или њиховом преусмеравању на "хитније и потребније" ставке, као и у организационом аспектима, односно у дуготрајној процедури прикупљања свих потребних услова, сагласности и дозвола, али и у не мање важном сазнању да су јавни простори, уствари политички, те да је "избор и одлучивање", које је поверено експертима различитих струка, у зависности од афинитета и воље појединих представника власти и њихове финалне одлуке. Београд је постао град снажне културне и уметничке енергије, где се односу слободног времена и јавних простора придаје све већи значај. У том контексту се и сагледава „Public Art“, као домен културне политике града. Њен задатак није да у јавном простору само приближи савремену уметност становницима града, већ је и да унапреди визуелни идентитет и квалитет изграђеног окружења. Уметнички рад је самим тим у снажној спреси са простором и у великој мери зависи од тога где је и како постављен, што подразумева да то место није случајно изабрано, већ да је резултат истраживања конкретне локације. На тај начин се и тежи афирмацији локалног уз уважавање глобалних утицаја, а решења за уређења ових простора се траже кроз мноштво идеја како би се на прави начин истражио потенцијал ових простора.

Уметничка интервенција у урбаној средини, као позив на дијалог

Уметничке интервенције у јавном простору подложне су константној критици, посебно када се има у виду њихов изразито јавни карактер, доступност свима, и изнад свега чињеница могућности финансирања из буџетских средстава.

Реакције долазе како од стручне јавности, тако и од грађанства као свакодневног корисника тог простора. Коментари се односе углавном на квалитет уметничких дела, на њихов избор, вечиту тему лепоте, допадљивости и естетике, затим на избор локације, а не ретко и на значење и симболику самог дела.

У расправи се укључују сви: од стручњака, пример за то је и коментар британског архитекте Нормана Фостера на неумесне покушаје "прикривања и улепшавања" лоше архитектуре у граду уз помоћ уметности, које је назвао "кармином на лицу гориле", до вандалских реакција лаика, као врсте негодовања што су деструктивни испади на уметничким делима, постављеним у јавном простору. Недостатак емпатије према постављеном делу може да укаже да оно није довољно допадљиво, оригинално или једноставно одговарајуће за ту средину, али и да је можда потребна извесна едукација грађана. Понекад време чини да нека дела докажу своју вредност и буду сагледана на другачији начин. Дакле,

6. Кембриџ, Велика Британија, "The Corpus Clock", аутори Џон Тејлор и Метју Лејн Сандерсон, постављено 2008 на углу улица Бенет и Кингс Парејд
6. Cambridge, UK, "The Corpus Clock" authors John Taylor and Mathew Lane Sanderson, displayed in 2008 on the corner of Bene't Street and King's Parade

интегрисана јавна уметност и урбани простор морају подједнако да задовоље и просторну и временску димензију.⁵ Оно што не треба занемарити када је уметност у питању јесте да су за уметника технички проблеми увек решиви, али проблем креативне слободе је место где је могуће пронаћи и одговор о врхунским делима и врхунским уметницима. Само изузетни уметници успевају да своје замисли, имагинације, идеје на прави начин спроведу и то не само у конкретном делу, већ и у простор и време, а да при томе његова индивидуалност и стваралачки потенцијал ни једног тренутка не буду доведени у питање. Решење правог избора савремене уметности за јавниполитички простор (визуелно маркирање места од јавног значаја) треба тражити и у нужној и незаобилазној спреси између дела и критичке расправе о њему у кругу врхунских познавалаца ове проблематике, који не пристају олако на бројне компромисе и који су познати као „критичари изван игре“ (Денегри, 1998).

⁵ Неретки су случајеви, посебно када су у питању дела наменски створана за потребе различитих идеологија и репресивних режима, често наметана као једина исправна, правоверна и пожељна, да су по паду диктатура и владавина доживела рушења и уништења, јер се на њима исказао сав компресован страх, гнев и бес.

Закључак

Појам јавног имплицира отвореност, приступачност, учешће, инклузију, толеранцију и демократи-чност. Уметничка интервенција у урбаној средини позива на артикулацију визуелног, контемплацију и дијалог. Чини се да дела на која наилазимо у метрополама света су све креативнија, слободнија и провокативнија, она настају са циљем да (загарантовано) изазову реакцију посматрача, позивају на додир, игру, смех, позирање и фотографисање, предмет су дебата. Готово да више ништа није чудно видети и доживети, а оно што се некада сматрало модерним или авангардним, временом постаје класика. Тако и поједина дела савремене уметности о којима се данас расправља или полемише, која се сматрају провокативним и контраверзним, сутра ће бити саставни део неког простора, на која су пролазници навикли и временом их схватили и прихватили. Увек треба имати у виду да сва јавна уметност инсталирана у јавном или полујавном простору се ту налази на основу дозволе

/одобрења/сагласности/ и жеље администратора простора (нпр. градске владе, локалне самоуправе, јавне институције или корпорације у случају полујавних и комерцијалних простора). Неке градске управе подстичу јавну уметност кроз буџетирање, нпр. помоћу програма "процент за уметност", (Project for Public Spaces, 2008) путем којег се одваја одређен проценат од цене великих пројеката за ову сврху, или кроз увођење одређених такси и формирање посебних фондова. У нашој средини, неопходно је да се установи стална пракса постављања савремених уметничких дела у отворене градске просторе, било привременог или трајног карактера, како би се поново успоставио систем вредности, али на неким другачијим основама. Оно на чему треба инсистирати је континуитет и упорност у идеји, одржавање нивоа квалитета, те имплементација стратегије од процеса урбанистичког планирања до финалне реализације.

ЛИТЕРАТУРА

Даниловић Христић, Н., Вукотић Лазар, М., 2012. Савремена уметност у јавно-политичком урбаном простору, Архитектура и урбанизам, бр.34, Институт за архитектуру и урбанизам Србије (ИАУС), Београд, стр. 28-41.

KÖR-Kunst im Öffentlichen raum Wien:
http://www.koer.or.at/downloads/KOER_Folder_A2_english.pdf (28.11.2012.)

Cambridge City Council-a:
<http://www.cambridge.gov.uk/ccm/portal/>, (28.11.2012.)

Cambridge (UK) Open-air Art
<http://homepage.ntlworld.com/>, (28.11.2012.)

Cambridge Sculpture Trails
<http://www.cambridgesculpturetrails.co.uk/> (28.11.2012.)

Даниловић Христић, Н., 2011. *Креативан град као фактор очувања идентитета у ери глобализације*, научни скуп "Наслеђе и дијалог", Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд,

Бенџамин, Е., 2011. *Филозофија архитектуре*. Clio, Београд,

Project for Public Spaces, Inc. *Streets as Places, using streets to rebuild communities*. <http://www.pps.org/>, PDF, 2008, (17.02.2012)

Carmona, M., Tiesdell, S. (ed.), 2007. *Urban Design Reader*. Architectural Press, London,

Gehl, J. 2006. *Life Between Buildings, Using Public Space*. The Danish Architectural Press, København

Zukin, S. 2004. *The Cultures of Cities*. Blackwell Publishers, Oxford

Martínez Sarandeses, J., Herrero Molina, M.A., Medina Muro, M. 2003. *Guía de diseño urbano*. Ministerio de Fomento, Dirección General de la vivienda, la arquitectura y el urbanismo, Madrid

Macphee, G. 2002. *The Architecture of the Visible, Technology and Urban Visual Culture*. Continium, London

Duque, F. 2001. *Arte público y espacio político*. Ediciones Akal, SA., Madrid,

Вујовић, С. 2000. Београд као покретни празник у :Урбани спектакл. Clio, Београд, стр. 130-146.

Драгићевић Шешић, и М., Шентевска, И. (ур.), 2000. *Урбани спектакл*. Clio, Београд

- Ирвин, К. 2000.
Посмодерни трг /плаза у: *Урбани спектакл* . Слио, Београд,
стр. 49-60.
- Службени лист града Београда 3/2000
Одлука о подизању и одржавању споменика и скулптуралних дела на територији града Београд,
<http://www.podaci.net/>, (17.02. 2012)
- Денегри, Ј. 1998.
Једна могућа историја модерне уметности. Друштво историчара уметности, Београд.
- Roberts, M. 1998.
Art in the public realm, in Greed, C., Roberts, M. (ed.) *Introducing Urban Design, Interventions and Responses*. Longman, London.
- Miles, M. 1997.
Art, space and the city: public art and urban futures. Routledge, London.
- Драгићевић-Шешић, М. 1992.
Уметност и алтернатива, Институт за филм, радио и телевизију, Београд.
- Криер, Р. 1991.
Градски простор, у теорији и пракси. Грађевинска књига, Београд.
- Бодријар, Ж. 1985.
Сумрак знакова у : *Дизајн и култура*, SIC, Београд, стр. 183.
- Linč, K. 1974.
Slika jednog grada, Građevinska knjiga, Beograd.

Summary

MARTA VUKOTIĆ LAZAR*
NATAŠA DANILOVIĆ HRISTIĆ**

THE SIGNIFICANCE OF CONTEMPORARY ART IN PROCESS OF THE INTER-DISCIPLINARY DESIGN OF THE PUBLIC URBAN SPACE OF BELGRADE

Choosing the art creations for displaying in unconventional frames, outside the museums and galleries, in other words, in urban public places, require special criteria of evaluation, because beside criticism of art compositions it is necessary to grade and select appropriate location, in order to form compatible and unrepeatable ambient. Public art is specially dealing with different critiques connected with evaluation and choice, interpretation of the artistic value, symbolism, context and overall presentation, particularly because it is usually funded from public budget and constantly available and subject to reactions of all urban space users, professionals and citizens. No matter if their character is permanent or temporary, art subjects have a power to fundamentally change appearance and nature of space, give it new dimension, or design it in the different manner. The fact is that the public space is actually the politic

realm, so all interventions require certain steps, from initiatives to decisions making and realization. As case study of procedures is stated example of work of Commission for sculptures of Belgrade's City Assembly, that started in 2008, with a task to elect 10 art compositions and to opt for becomingly exhibition locations, with verification of all urban or technical possibilities. In addition, the authors are giving the proposal and concept for forming the Base Register of artistic masterpieces and public art on territory of the City of Belgrade, like model that some cities already have, in layout of public digital information base. The Register should contain all relevant and up-to-date data with visualization and mapping, with the goal to bring and promote the culture of this ambience to all interested persons.

---

* Marta Vukotić Lazar, art historian, Urban Planning Institute of Belgrade

**Nataša Danilović Hristić, architect, Urban Planning Institute of Belgrade

Превод Н. Д. Христић